

У багатьох науковців викликає непорозуміння позиція законодавця щодо визначення процесуальних видів експертиз. Через невідомі причини поза увагою законодавця залишилися додаткова, повторна, комісійна та комплексна експертизи.

Водночас, зазначені види експертиз передбачені в чинних нормативно-правових актах: а) Господарському процесуальному кодексу України (у ст. 42 «Висновок судового експерта» (п. 3 і 4) визначено можливість проведення додаткової та повторної експертизи); б) Кодексу адміністративного судочинства України (ст. 83 «Комісійна експертиза», ст. 84 «Комплексна експертиза», ст. 85 «Додаткова і повторна експертиза»); в) Цивільно-процесуальному кодексу України (ст. 148 «Комісійна експертиза», ст. 149 «Комплексна експертиза», ст. 150 «Додаткова і повторна експертиза»). Така неузгодженість породжує суперечності.

Відповідно до ст. 242—244 КПК України для залучення експерта та проведення експертизи слідчий має винести постанову про призначення експертизи, у якій формулює питання, що потребують вирішення; називає об'єкти, які перебувають у розпорядженні експерта й підлягають дослідженню. Для з'ясування істини у справі необхідно провести такі експертизи: іхтіологічну, судово-ветеринарну, судово-медичну, судово-хімічну, токсикологічну, радіологічну, судово-технічну, судово-технологічну, гідротехнічну, будівельно-технічну, агротехнічну, зоотехнічну, гідрометеорологічну, рибогосподарську та біологічну.

Окремої уваги потребує розвиток судово-екологічної експертизи, поняття якої визначено у ст. 1 Закону України

«Про екологічну експертизу»: «це вид науково-практичної діяльності спеціально уповноважених державних органів, еколого-експертних формувань та об'єднань громадян, яка ґрунтується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі і оцінці проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація й дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища і спрямована на підготовку висновків про відповідність запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання та відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки» [4, с. 7—11; 5, с. 482—484; 6].

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Харків : Одісей, 2017. 360 с.
2. Щербаковский М. Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование : учеб.-практ. пособ. Харьков : Эспада, 2005. 544 с.
3. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ : Феміда, 1996. 80 с.
4. Заяць Д. Д., Степанюк Р. Л. Поняття взаємодії у боротьбі зі злочинністю: криміналістичний підхід // Вісник Харківського нац. ун-ту внутр. справ. 2006. Вип. 32. С. 7—11.
5. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довіри : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.
6. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : наказ МВС України від 14.08.2012 р. № 700 // Офіційний вісник України. 2012. № 84. Ст. 3408.

О. Ф. Самойлова,

судовий експерт Харківського НДЕКЦ МВС України, м. Харків, Україна,
e-mail: olgaboginya159@gmail.com

ЕКСПЕРТНА ПРОФІЛАКТИКА ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОКУМЕНТІВ

Анотація. У статті схарактеризовано поняття «криміналістична профілактика»; зазначено методи та засоби експертно-криміналістичної профілактики. Запропоновано шляхи усунення проблемних питань, які стосуються внесення змін у первинний зміст документів на пластиковій основі.

Ключові слова: технічне дослідження документів, судова експертиза, експертна профілактика.

Abstract. The article describes a general characteristic of the concept of “criminalistic prevention”; methods and means of the expert and criminalistic prevention are indicated. Ways of solving problematic issues which relate to emending in the original content of documents on a plastic basis are proposed.

Keywords: technical examination of documents, forensic examination, expert prevention.

Аннотация. В статье дана общая охарактеризовано понятие «криминалистическая профилактика»; указаны методы и средства экспертно-криминалистической профилактики. Предложены пути устранения проблемных вопросов, касающихся внесения изменений в первоначальное содержание документов на пластиковой основе.

Ключевые слова: техническое исследование документов, судебная экспертиза, экспертная профилактика.

Доволі високий рівень криміналізації різних сфер життєдіяльності сучасного суспільства вимагає перетворень у системі профілактичних заходів, здійснюваних правоохоронними органами, органами державного управління, громадськими організаціями. Запобігання злочинам, усунення причин та умов їх здійснення є важливим завданням правоохоронних органів України. Водночас нерідко для встановлення таких причин та умов необхідні спеціальні знання (зокрема, у галузі судової техніко-криміналістичної експертизи документів). Така діяльність пов'язана з виявленням об'єктів криміналістично-профілактичної дії, а також розробленням і застосуванням специфічних профілактичних заходів, що ускладнюють скоєння нових аналогічних злочинів та припиненням або перериванням злочинної діяльності конкретних осіб.

Розроблення засобів, прийомів і методів профілактичного характеру завжди була предметом наукового пошуку в криміналістиці. Проте, у різні періоди завдання криміналістики щодо профілактики або занадто розширювалися (за

рахунок рішення завдань процесуально-наглядного і масово-роз'яснювального характеру), або значно звужувалися і зводилися лише до розроблення та застосування засобів технічного захисту документів, цінних паперів, замків і замкальних пристроїв, що спричиняло необхідність вирішення питань, пов'язаних із недосконалістю захисту певних об'єктів від злочинного посягання.

Більшість науковців і практиків поділяють думку, що криміналістичний аспект профілактики злочинності полягає у здійсненні слідчим діяльності з виявлення й ліквідації причин і умов, що сприяли скоєнню злочинів. Тому розроблення тактичних і методичних питань із попередження злочинів вони пов'язують із дослідженням проблеми використання слідчим спеціальних знань з усунення криміногенних обставин, у застосуванні процесуальних і непроцесуальних попереджувальних заходів (бесіди на підприємствах, виступи з доповідями і лекціями, освітлення процесів у пресі та ін.) [1].

Так, І. Я. Фрідман (1968) визначив криміналістичну профілактику злочинів як «сукупність заснованих на даних криміналістики і судової експертизи наукових прийомів і засобів, які розробляються, удосконалюються кожним з розділів криміналістики та використовуються криміналістами». Пізніше він удосконалив поняття криміналістичної профілактики. На його думку, «криміналістичне вчення про профілактику вивчає закономірності виникнення обставин, що сприяють правопорушенням, їх виявлення, дослідження, оцінку й використання з попереджувальною метою» [2].

Із розвитком сучасної науки та техніки, збагаченням знань судових експертів, використання цих знань потребує експертно-криміналістичної профілактики, яка є складовою експертного дослідження та елементом попереджувальної діяльності. Необхідні для неї дані (зокрема, відомості про причини й умови вчинення злочинів, пов'язаних із недосконалістю захисту від злочинного посягання) здобувають під час експертно-криміналістичних досліджень за завданням слідчих. Розроблені судовим експертом організаційно-технічні рекомендації повинні бути чітко та конкретно сформульовані, не можна обмежуватися загальними вказівками на необхідність поліпшити якість матеріалів документів і їх оформлення. Експертів слід зазначати конкретні заходи та способи, а також називати правила, які порушено.

Методи та засоби експертно-криміналістичної профілактики поділяють за джерелом походження на дві групи: одні містяться в експертному дослідженні (висновку судового експерта), другі розробляють як окрему профілактичну діяльність судово-експертної установи.

Найчастіше використовують методи та засоби експертної криміналістичної профілактики першої групи, що розробляють у процесі рішення поставлених слідчим або судом перед судовим експертом питань щодо виявлення умов, які сприяють учиненню злочинів [3].

Так, відповідно до статистики сектору технічного дослідження документів та обліку відділу криміналістичних видів досліджень Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України,

об'єктами, які найчастіше викликають сумніви у справжності, є посвідчення водія та свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу.

Із 2004 року посвідчення водіїв та свідоцтва про реєстрацію транспортних засобів виготовляють шляхом друку документів на пластиковій основі з подальшим внесенням персональних даних (особисті дані водія, реєстраційний номер, дані транспортного засобу та органу, який видав свідоцтво або посвідчення, та ін.).

Під час виконання судово-технічної експертизи документів цих об'єктів, вирішуючи питання, які стосуються встановлення факту внесення змін до первинного змісту тексту документа (-ів), виникають складнощі, пов'язані зі специфікою виготовлення бланка свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу (або посвідчення водія) на пластиковій основі, та способу нанесення на нього індивідуальної інформації. Індивідуальні дані наносять на бланк безконтактним термографічним друком (без друкованої форми), під час якого відсутня адгезія між матеріалами (матеріалом, із якого виготовлено бланк документа, та барвником, який використовують для нанесення персональних даних). Це призводить до того, що ці дані можна видалити (змінити) без залишення будь-яких ознак несанкціонованого втручання. Проводячи цей вид судових експертиз, документи досліджують із застосуванням загальнонаукових і спеціальних методів дослідження (у різних режимах освітлення, видимій і невидимій зонах спектру, із використанням лупи, мікроскопа, відео-спектрального компаратора *Foster + Freeman «VSC 40»* та цифрової фотокамери).

Сьогодні експериментально доведено, що під час внесення змін у первинний зміст документів цієї категорії на першому етапі зловмисники знімають захисні плівки (механічно — за допомогою леза або ластика; хімічно — за допомогою впливу хімічних реактивів; фізично — випарюванням і витримуванням у окропі). У зазначений спосіб плівки було відокремлено без будь-яких очевидних пошкоджень бланка документа. На другому етапі через відсутність адгезії між матеріалами, видалити (змінити) первинний текст документа не викликає труднощів. Після внесення змін не завжди залишаються ознаки, які свідчили б про внесення змін. Тому за відсутності ознак неможливо встановити факт внесення змін у первинний зміст документа. Це призводить до того, що достовірно встановити кількість документів, у які було внесено зміни первинного змісту, не виявляється можливим.

Ці проблемні питання в межах експертної профілактики правопорушень можна усувати шляхом нанесення персональних даних на пластикові бланки свідоцтв про реєстрацію транспортних засобів (або посвідчень водія) в інший спосіб друку, а саме лазерним гравіюванням.

Вирішити це питання також можливо, якщо для друкування бланку свідоцтва про реєстрацію транспортних засобів (або посвідчення водія) використовувати як основу папір. За будь-якого втручання у первинний зміст документа на паперовій основі судові експерти можуть встановити необхідний комплекс ознак для категоричного висновку щодо внесення змін.

Враховуючи вимоги Євросоюзу до введення у документообіг продукції на пластиковій основі, необхідно вирішувати питання запобігання правопорушенням, пов'язаним із використанням документів на пластиковій основі.

Основна проблема судово-експертної профілактики полягає в недостатньому законодавчому регулюванні, адже ця форма експертної діяльності залишається факультативною, що значною мірою залежить від професійного рівня судового експерта, його почуття громадянського обов'язку та ін. Такий стан не зобов'язує орган, який призначає експертизу, враховувати або не враховувати обставини, встановлені судовим експертом під час виконання експертизи. Крім того, закон не передбачає забезпечення умов для виявлення експертної ініціативи, а також задоволення пов'язаних із нею клопотань експерта.

Можливо, необхідно детальніше розглянути норми, які розкривають поняття судово-експертної профілактики та зобов'язують виявляти причини та умови злочинних, суспільно небезпечних подій, що є предметом розслідування та судового розгляду.

Список використаних джерел

1. Яблоков Н. П. Криминалистика и предупреждение преступлений : мат-лы Всерос. науч.-прак. конф. по проблеме профилактики правонарушений. Москва, 1997. С.110, 111.
2. Фридман И. Я. Вопросы профилактики преступлений при криминалистическом исследовании документов : монография. Киев, 1968. С. 87.
3. Космина Н. М. Экспертная деятельность в профилактике преступлений // Криміналістичний вісник. 2014. № 1 (21).

І. С. Сиводед,

аспірант Національного університету «Одеська юридична академія», прокурор відділу Спеціалізованої прокуратури у військовій та оборонній сфері Південного регіону, м. Одеса, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2057-9609>, e-mail: sivoded1986@ukr.net

ЗАСТОСУВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ КОМПЛЕКСНИХ ЕКСПЕРТИЗ ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ УБИВСТВ, УЧИНЕНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Анотація. Статтю присвячено проблемам використання результатів комплексних експертиз для розслідування умисних убивств, вчинених військовослужбовцями під час проведення бойових дій на Сході України, та проблемам застосування в судочинстві іноземних держав результатів експертиз, проведених у нашій країні.

Ключові слова: комплексні експертизи; умисні вбивства, учинені військовослужбовцями; бойові дії.

Abstract. The article is devoted to issues of using multidisciplinary forensic examinations while investigation of premeditated serviceman killings during warfare.

Keywords: multidisciplinary forensic examinations, premeditated serviceman killings, warfare.

Аннотация. Статья посвящена проблемам использования результатов комплексных экспертиз для расследования умышленных убийств, совершённых военнослужащими в ходе боевых действий на Востоке Украины, и проблемам применения в судопроизводстве иностранных государств результатов экспертиз, проведённых в нашей стране.

Ключевые слова: комплексные экспертизы; умышленные убийства, совершённые военнослужащими; боевые действия.

У дослідженні розглянуто проблеми призначення експертних досліджень за кримінальними провадженнями щодо умисних убивств у зоні проведення бойових дій. За приклад обрано справу старшого сержанта Національної гвардії України Віталія Марківа, звинуваченого в причетності до вбивства 2014 року італійського фоторепортера Андреа Роккеллі та його російського перекладача і журналіста Андрія Миронова.

Справу слухали в Італії, де минулого року суд першої інстанції засудив В. Марківа до 24 років позбавлення волі. Представники юридичної спільноти й державної влади

(під головуванням Міністра внутрішніх справ Арсена Авакова), дослідивши матеріали вироку та показів Марківа зі справи, зауважили певні розбіжності, які можна було достеменно з'ясувати лише завдяки низці експертних досліджень на місці загибелі журналістів (г. Карачун поблизу м. Слов'янська Донецької області, 2014 року — місце бойових дій).

У межах кримінального провадження за фактом убивства італійського журналіста і його перекладача навесні цього року в м. Слов'янську група експертів провела слідчий експеримент у справі та низку експертиз (зокрема: акустичні, балістичні й топографічні дослідження) тієї самої пори року та на тих самих локаціях, де загинули фоторепортер і перекладач [1].

Коментуючи слідчі дії й експертні дослідження, директор Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Олександр Рувін пояснив: із метою відтворення подій, що сталися 25.05.2014 р. і в результаті яких загинув італійський журналіст, призначено низку експертиз для відтворення подій, які відбулися напередодні — 24.05.2014 р. Додатково призначено комплексні військові та трасологічні й вибухо-технічні експертизи, що мали визначити дії військовослужбовця В. Марківа під час виконання ним службових обов'язків, можливість використання зброї, яка в нього була. Необхідно було з'ясувати ракурс того, що він міг побачити, маючи при собі автомат і приціл на ньому.

Також було призначено фоноскопичну та фототехнічну експертизи: для того щоб встановити, у який спосіб, із якої відстані та які саме звуки записано на фотоапарат, який належав французькому журналістові і який знайшли на місці загибелі людей. Крім цього, було призначено балістичну експертизу, що мала з'ясувати наслідки бойових пошкоджень автомобіля, на якому французький